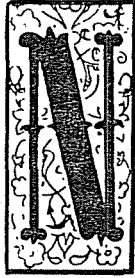

Hukuk

İSLÂM HUKUKUNDA ADALET ESASLARI VE ADALET TEŞKİLÂTI...

PROF. DR. ŞAKİR
BERKİ

N e kadar medenî olursa olsun, her câmiada düzeni bozucu, kanunlara karşı gelici unsurlar, insanlar vardır. Devlet teşkilâtı bu gibilerin nizamı tekrar bozmaması, ferdi ve içtimai haklara tekrar kasd eylememesi için bir takım müeyyideler sevk eder ki, bunlardan bir kısmı cezaî, diğerleri tazminat ve eski hale iade gibi medenî tedbirlerden ibarettir.

Mücerret kanun yapmak gayeyi hasıl edemez. Asıl mühim mesele, kanunları, daha doğrusu, kanunlardaki cezaî ve hukukî müeyyideleri nizamı bozan kim olursa olsun herkes hakkında ve hiçbir mülâhazadan çekinmeksizin tatbik etmekten ibarettir. Aksi halde kanun yapmak fuzulî ve abes teğrî bir faaliyetden ibaret kahr. Kanunlar muntazaman ve vesile geldikçe tatbik edilirse, Halk, Hükümetlerin ciddiyetini zihin ve ruhuna iyice yerleştirir; hükümetlerin şaka bilmez ciddi icraat otoritesi olduklarına iyice kani olarak gerek fertlerin, gerek câmianın hukukuna saygı bakımından pek itinalı ve ihtiyatlı hareket lâzimesini hiçbir zaman aklından çıkarmaz. Bizce Amerika ve Avrupa halkının kanunlara mutlak itaatı ve bunu medenî ve hukukî terbiye haline getirebilmiş olmasının sebebi, o diyar hükümetlerinin kanunları herkes hakkında adaletle ve mutlak tatbik etmesinden, bazı mülâhazalarla kanuna karşı gelenleri aslâ af etmemelerinden ibarettir. Medenî ve siyasi terbiye kisbidir, fitri degildir. Bu terbiyeyi halka telkin edip iktisap ettirecek olan, hükümetlerin kanunları tatbikdeki ciddiyetidir. Kanunların tatbikinde müsamaha, ihmal ve adaletsizlik, ferd ve cemiyet hukukunun ihlâlinde ve nizamı devletin bozulmasında ilk ve en mühim âmildir.

İşte bu sebeplere binâendir ki, İslâm Hukuku'nda adalet, her şeyden önce gelmiş ve kanunların tatbikine büyük ehemmiyet atfedilmiştir. Büyük din ve devlet adamı Hz. ÖMER'in göze batan ilk vasfı, O'nu cihanşumul eyleyen meziyeti, kanuna karşı gelenleri yılmaksızın ve mütemadiyen tâkip etmek ve kimsenin yaptığını yanına bırakmaması olmuştur. Bu tâkip

zihniyeti ve bu mühim vazifeyi bihakkın ve adalet hudutları içinde başarmış olduğundandır ki, ÖMER'ül FARUK devri İslâm adaletinin cihanşumul darbimeselleriyle dilleri destan olduğu bir devir haline yükselbilmiştir.

Makalede İslâm'da adâletin tahakkuku ile âlâkalı şartlara, adâlet esaslarına, hâkimlerin vasıflarına temas ettikten sonra adâlet teşkilâtının kadrosundan bahsedilecektir.

II — İSLÂM ADALETİNİN ESASLARI :

İslâm'da adâletin esasları, bütün İslâm Medeniyeti ve İslâm Hukuku'nun temelini teşkil eden Kur'an-ı Kerim'deki, ahlâkî, içtimai, malî, iktisadî ve hukukî prensiplerinden ibarettir. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meâli üzerinde durularak okunup, inceden inceye tetkik edildiği zaman bu kitabda modern hukuk sistemlerinde mevcut adâlet esaslarının hepsinin bulunduğu ve bu esasların herkes tarafından kolayca anlaşılabilen şekilde ifade edilmiş olduğu görülecektir. Ancak her kitabı münhasıran bitaraf bir ilim zihniyeti ile okumak, dinî temayüllerin otoritesi altında kalarak bitaraflığı bozucu mülâhazalardan hareketle başka neticeler çıkarmaktan içtinap etmek lâzımdır.

İslâm adâletinin menbâlarından ikincisi, Hz. MUHAMMED'in ilim ve hukukla alâkalı sözleri, hadisleridir.

Gerek İslâm Dini'ni, gerek esaslarını bu dinden almış olan İslâm Hukuku'nu bihakkın anlamak ve anlatmak ve anlatabilmek için yapılacak ilk iş, Kur'an-ı Kerim ile Hadis-i Şerif'lerdeki ferdi içtimai esaslarla, adâlet, müsavat ve hürriyete mütedair kaidelerin hepsini okuyup öğrenmek ve üzerlerinde düşündükten sonra modern hukukdaki prensiplerde karşılaştırmak ve bir hükme varmak lâzımdır. Kur'an ve Hadis bilinmedikçe ne hakiki İslâmiyet çığırında yürümek, ne de ilim çerçevesi dahilinde İslâm Hukuk'undan bahsetmek mümkün olabilir.

Şurada memleketimizde çok yanlış anlaşılan ilmi bir hususa temas zaruridir: İslâm Hukuk denilince derhal «Mecelle» tedaî edilir. İslâm Hukukçusu deyince «Mecelleci» anlaşılır. Bu sakat bir düşüncedir. Zira Mecelle İslâm Hukuku değildir; İslâm Hukuku'nun bir cüz'üdür ki, ekseriya Borçlar hukukuna tekabül eder. Halbuki İslâm hukukunda da aynen Roma hukukunda ve bu bütün modern hukuk sistemlerinde olduğu gibi, şahsın hukuku, aile hukuku, miras hukuku, aynı haklar ve borçlar hukuku namıyla hususî hukuk kolları mevcuttur. (1) Şu halde, İslâm Hukuku Mecelle demek değildir. Hususî hukukun esasları, Kur'an-ı Kerim ile Hadis-i Şerif'lerde mevcuttur. Binâenaleyh, İslâm'da adâlet yalnız Mecelle'deki mahdut kaideler dahilinde mütâlâa olunamaz.

Görülüyor ki, İslâm'da ve İslâm Hukuku'nda adâleti izah için her şeyden evvel İslâm'ın ve İslâm Hukuku'nun esaslarını teşkil edip, bütün hukuk branşlarına dair kaideleri ihtiva eyleyen Kur'an-ı Kerim ve Hadisleri rehber ittihaz etmek, ilmi bir zaruret ve müspet ve muasır metod iktizasındandır.

III — İSLÂM HUKUKU'NUN KAYNAKLARI:

A dâlet, bir ihtilâfî hukuk kaynaklarına uyarak dâvacı veya dâvalı lehine halletmektir. Muasır hukukda olduğu gibi İslâm Hukuk'nda da keyfiyet aynı idi; yani İslâm'da da, hâkim, kendisine arzedilen ihtilâfî, hukuk kaynakları silsilesindeki sarahate göre hal ve fasl ederdi. Şu halde İslâm Hukuku'nun kaynaklarına hâkim esasları bilmek, bu hukukda adâletin temellerini öğrenmek demektir.

İslâm Hukuku'nun biri aslî, diğeri fer'î olmak üzere iki kaynağı vardır. Biz bu yazıda aslî kaynaklar üzerinde yeteri kadar durduktan sonra, fer'î kaynaklardan da kısaca bahsedip, adâlet teşkilâtının izahına geçeceğiz.

1 — İslâm Hukuku'nun aslî kaynakları.

Aslî kaynaklar dörttür, Kur'an, Sünnet İcma, Kıyas.

A — KUR'AN.

Cenab-ı Hak tarafından son Peygamber Hazreti Muhammed'e Cibril vasıtasıyla gönderilip, itikad, ibadet, ferdi ve içtimai ahlâk kaideleriyle, hukuka, iktisad ve maliyeye ilh... Ait olup bir câmianın bütün ihtiyaçlarını derpiş eden emir ve nehiyleri nakleylen lâfızların hey'et mecmuasıdır ki, bazıları on üç sene Mekke'de; bazıları da on sene müddetle Medine'de telâkki olunmuştur.

İslâmiyet'den ve İslâm Hukuku'ndan bahsetmek isteyen her şahsın, evvel emirde Kur'andaki ahkâm-dan haberdar olması, onları baştan aşağı okuyup tetkik etmesi mantık ve ilmin zorladığı bir zarurettir. Bugün bir kimse Anayasa ahkâmı ile hukukun umumî prensiplerini bilmeksizin hukukdan nasıl bahsedemez ise, İslâm Hukuku için de keyfiyet aynıdır. Kur'an'daki kaide ve esaslarla hukukî müesseselerden bihaber olanların İslâmiyeti takdir ve tenkide, İslâm Hukuk'nükötülemeğe veya methe en ufak ilmi selâhiyetleri olamaz. Zira bilinmeyen şey'in takdir veya tenkid edilmesi fiilen ve mantıken imkânsızdır. (2)

Kur'an-ı Kerim ahkâmından bihaber olmak muhtelif mahzurlar doğurur ki en mühimleri kısaca şunlardır :

1 — İçtimai mahzur: Kur'an'daki ferdi ve içtimai ahlâk kaidelerinden haberdar olmayan samimi din sahipleri, din sahasında ne söylenirse, sâfiyetle inanır ve söylenenleri kontrolden mahrum olarak, İslâmiyeti yanlış anlar ve yanlış tatbik ederek, din sahasında şunun bunun oyuncağı olmak bedbahtlığına çarpılır. En hakiki mürşit, İslâmi ilimlerde Kur'an-ı Kerim'dir. Ondaki ferdi ve içtimai ahlâk, medeniyet ve nezahet kaideleridir. İnsan Kur'an-ı bizzat okumalı ve tetkik etmelidir. Bunun için de her şeyden ev-

(1) Bu hususta bakınız: Şakir Berki ve Hayrullah Hamidi: İslâm hususî hukukunun ana prensipleri (Kur'an'da hukuk); Ankara, 1956.

(2) Kur'an'ın Türkçe meâli okunmah, içindekiler anlaşılmalı, indelhace yanlış yoldakiler doğru yola sokulmalı ve bu suretle münevverlik, din sahasında da millete ve dünyaya yardım etmek himmetinde bulunmalıdır.

vel okumak ve yazmak bilmek yani en iptidai tahsil iktisap etmek zaruridir. Medeniyetin olduğu gibi, İslâmiyetin de ilk şartı budur. Filhakika, Cenab-ı Hak Kur'an ahkâmını gönderirken evvelâ «İKRA' OKU» suresini inzal buyurmuştur. (3)

2 — Hukukî mahzur : Kur'an-ı Kerim'den haberi olmayan kimse İslâm Hukuku'ndan ve İslâm adâletinden de bihaberdir. Bunun içindir ki, ilerde de görüleceği üzere, İslâm hâkimlerinden evvel emirde Kur'an ve Hadisleri yutarcasına, bilmeleri şartı aranır. Zira İslâm'da adâletin ana ve itiraz kabul etmez, içtihad ve tefsir ile değiştirilmesine imkân olmayan prensipleri Kur'an-ı Kerim ile Hadislerde dir. İlerde görüleceği üzere, bu esasları bilmiyenlerden Hukuk âlimi yetişmez ve böyle kimselerin İslâm Hukuku'nun üçüncü kaynağı olan (İcma) «İslâm doktrin»inde hiçbir rolü olamaz.

B — Kur'an-ın Taknin ve Tedvini.

Kur'an-ı Kerim'in nasıl tedvin edilmiş olduğu meselesine de kısaca temasda fayda vardır.

Şunu kayd edelim ki, İslâm Hukuku, roma hukukunun hilâfına olarak, doğduğu andan itibaren yazılı bir hukuk olarak inkişafa başlamıştır. Bilindiği üzere, Roma hukuku bidayetlerde halkdan gizli ve tefsiri ancak Pontifler (Rahip) tarafından yapılabilen örfü âdet hukuku idi. Bu itibarla Roma'da adalet, hukuk kaideleri İslâm'da olduğu gibi halkın itilanda bulunmadığından, ekseriya doğru tecelli etmez, pontiflerin tefsiri ne yolda ise o suretle tahakkuk ederdi. Bu mahzurdan dolayıdır ki, Oniki Levha kanunları çıkarıldı. Yani Roma'da hukuk ancak bu kanunlar ile taknin edilmeğe başlandığı halde, İslâm Hukuku, İslâmiyetin başlangıcından itibaren yazılı kanun şeklinde halkın bilgisine arz edilmekte idi.

Filhakika vahiy geldikçe telâkki olunan ahkâmı hukukiye ve medeniye ve itikad ve ibadete teallük eden kaideler Vahiy kâtipleri tarafından hemen derilere, kemiklere, düz taşlara, tahtalara yazılır, birer nüshası Cenab-ı Peygamber'in nezdinde saklamak üzere Hane-i Saadete tevdi edilirdi. (4)

Bu levhaların kaybolma veya kazada zâyi olma tehlikesine karşı, bu suretle zabt edilen ilâhî ahkâm (Âyetler) hafızası pek kuvvetli hâfızlara da ezberletildi. Bilhassa âmâ hâfızlar mühimdi. Mamafih, Hazreti Peygamber ve arkadaşları ve İslâmiyetle müşerref olan bütün zevat karısı, çoluk çocuğu ile Kelâmullah'ı zevk ve heyecanla aynen ezberler, ibadetlerde, mübarek gecelerde tekrar ederek Allah'ın Kitabı'nı tekrar tekrar zihinlerine ve içindeki öğütleri ve kaideleri sine ve benliklerine âdeta perçinlerlerdi. Filhakika Asr-ı Saadet müslümanları devrimiz müslümanlarına nazaran muhtelif sebeplerden dolayı daha samimi, daha ciddi ve daha bilgili idiler.

İlk Halife Hazreti EBU BEKİR zamanında hâfızların ekserisi bir muharebede şehid olduklarından (5) Kur'an-ın hıfzı meselesinde endişe duyan Hazreti ÖMER'in teklifi ile zabt edilen âyeti kerimeler bir Heyet tarafından bir araya toplandı. Bu toplanan Mushaf, Hazreti EBU BEKİR'den sonra Hazreti ÖMER nezdinde muhafaza edildi, sonra Hazreti OSMAN'a intikal etti.

Hız. Osman bu Mushaf'dan müteaddit nüshalar yazdırarak İslâm camiasına dağıttı. İşte bugünkü mushaflar Hız. Osman zamanındaki mushafların aynıdır.

İslâm Hukuku tam ve saf manâsı ile ilâhî hukuk olduğundan (6) Kur'an ve Hadislere müstenit ahkâmında en ufak bir değişiklik ve içtihad kaypaklığına mütehammil değildir. İcma ve kıyas sahaslarında fikir ve tefsir ayrılıkları olabilir. Zira ileride de görüleceği gibi, icma, içtihad ve kıyas tefsir zümresindedir. İçtihad ve tefsirde ise her hukukçu mucib sebeplerini belirtmek şartı ile aksi fikir serdine ilmen mezundur. Maamafih, hemen işaret edelim ki, İslâm hukuku bakımından icma ve kıyas sahasında fikir beyan edebilmek için her şeyden evvel Kur'an'ı ve Hadis ilmüne kuvvetli bir vukuf şarttır. Aksi halde icihad ve tefsir sahasında yürütülecek fikirler, Kur'an-ı Kerim ve Hadislere aykırı, ve binnetice, yanlış olur. Zira hiçbir icma ve kıyas Kur'an ve Hadislere muhalif olamaz. İlerde de görüleceği üzere, esasen icma ve kıyas Kur'an ve Hadislerde hüküm bulunmadığı zaman müracaat edilebilen hukuk kaynaklarıdır. Bunun içindir ki, İslâm doktrininde içtihad sahibi meşhur hukukçular, mekteb te'sis eylemiş namdar hukuk âlimleri, Kur'an'ı ve Hadisleri içeresine öğrenmişlerdi. İslâm Medeniyeti ile İslâm Hukuku'nda Kur'an ve Hadisleri bilmeksizin içtihad kurmağa çalışmak, ve hatta fikir yürütmeğe kalkışmak, bugün medenî kanun veya ceza kanununu bilmeksizin hukuk ve ceza sahasında konuşmaya, söz sahibi olmaya benzer.

C — KUR'ÂN ZAMANA GÖRE TEBDİL EDİLEMEZ

İslâm Hukuku'nun ilk kaynağı olan Kur'an'dan bahse son vermeden evvel, ihtiyaçların ve devrin değişmesi nazara alınarak Kitabullah'ın bazı maddelerinin (Âyetler) devre uydurulması mânâsını da ihtiva eden islâmda reform fikrine de, münhasıran dinî, mantıkî ve ilmi delillerle cevap vermeye çalışmakta fayda vardır.

Hiç şüphe yokki Allah tarafından 23 senede peyder pey ve vahiy suretiyle (7) inzal buyrulan son

(3) Bu hakikat, İslâmiyetin okuma yazmaya, yani tahsile ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermeğe kâfidir. Okumadan, tahsil yapmadan hakiki İslâmiyet'den ve İslâmiyetin cazip medeniyetinden müstefid olunamaz.

(4) Ali Himmet Berki, a.g.e, sa : 8

(5) Ali Hikmet Berki, a.g.e, sa : 8

(6) Zira Tevrat, İncil gibi mukaddem mukaddes kitablar zamanla insanlar tarafından değiştirilerek bunlardaki hukuk ilâhî olmaktan çıkmış ilâhî ve beşerî mahiyet almıştır. Kur'an-ı Kerim ise devrimize kadar hiçbir değişme kayd etmemiştir.

(7) Kur'an-ı Kerim âyetlerinin vahiy suretiyle nâzil olmayıp Hız. Peygamber tarafından söylenen sözler olduğunu iddia edenler mevcuttur. Bu iddialar yanlıştır. Bu hususta deliller için: Şakir Berki «Kurân Bir Filozofun Eseri Değildir» adlı olup (İSLÂM) dergisinin 22. sayısının 6. sahifesinde münteşir yazımıza bakınız.

mukaddes kitap yine Cenab-ı Hak tarafından siyaset buyrulacak ve hecası tebdil edilmeyecektir. (8)

2) MANTIKİ VE İLMİ DELİLLER

Yukarıda Kur'an'ın değişmeyeceğini ifade eden dinî delile temas olundu. Şimdi aynı meselelerin mantıkî ve ilmi delillerine temas edilecektir.

Kur'an-ı Kerim'deki kaidelerin hepsi, modern hukuk ve ahlâk sistemlerindeki temamen uymaktadır: Zina memnuiyeti (9), fâhiş faizle (10) borç alanları istismar yasağı; kanunlara saygı; (11) isyan ve ihtilâl memnuiyeti (12), adalet, müsavat, hürriyet; borca ve muahedelere sadakat (13); hüsnü zan, yani hüsnüniyet (14), Kadın hürriyeti, onlara şefkat ve adaletle muamele ilh. gibi modern hukuk sistemlerinde mevcut olan esaslar, medenî ve hukukî terbiye kaideleri K. Kerim'de de mükerreren mevcuttur. Buna inanabilmek için bu kitabı mantık ve ilim zihniyeti ile okuyup tetkik etmek icab eder.

Kadınların hürriyeti, kadınlara adalet ile ve şefkatle muamelede İslâmiyetin meçhulü olan hususlardan değildir.

Muhtevası modern ahlâk ve hukuk kaideleriyle mutabakat halinde olan bir kitabı değiştirmeye kalkışmak elbetde ki mantıkî ve ilmi bir iddia olmaz. (15)

2 — SÜNNET

İslâmiyetin ve İslâm Hukuku'nun ikinci mühim kaynağıdır. Sünnet son Peygamber Hz. Muhammed'in insanlara örnek teşkil edecek mahiyette olan sözleri, fiilleri ve sükûtudur.

Sünnetin kısımlarını ve her birine ait misallerini kayd etmeden evvel, sünnet için iktiza eden umumî şartların kısaca izahına ihtiyaç vardır.

Hazreti Muhammed'in her sözü, her fiili ve her sükûtü sünnet değildir. Sünnet olabilmesi için şu şartlar lâzımdır.

1 — Söz veya fiil Hz. Muhammed'in alelade insanlık hasletinin eseri olmamalıdır. Hazreti Muhammed de bir bakımdan bizler gibi insan olduğundan (16) insanlık vasfına ait bir takım câri söz ve fiilleri mevcuttu. Meselâ boş zamanlarından bazı vakitlerini uyku ile geçirmesi, arkadaşları ve ev halkıyla münakaşası, canının sıkılması ânındaki hareketleri ilh... hep insanlık vasfına ait hareketler olup sünnet addedilemez.

2 — Hataen söyledikleri ve zuhul eseri olarak yaptıkları hareketler de sünnet değildir. Zira böyle hareketler insanlar tarafından emsal, nümune olarak takip edilemez.

Hazreti Muhammed de bir insan olduğundan ondan da hata sadır olurdu. Ancak bizlerle arada şu fark vardır ki, bizlerin hatası çok ve vahim neviden olabileceği halde Peygamberlerin hatası çok cüz'i ve bizimkilere nazaran hafiftir. Nihayet alelade insanlardan ibaret olan bizler, hatalarımızdan caymayı bir şahsiyet ve gurur, inat meselesi yaptığımız halde, Hazreti Muhammed ve sair Peygamberler hatalarından hemen caymayı faziletin büyüğü addeden âli şahsiyetlerdir.

(8) Hz. Musa ve Hz. İsa ilh. Peygamberlerin getirdikleri Tevrat, İncil, Zebur ilh. gibi kitaplar da

nâzil oldukları devre göre Hak dinini yani İslâmiyeti telkin ve neşretmişlerdir. Bu bütün Peygamberleri Hak Peygamberi olarak ilân eden Kur'an'ı Kerim ile sabittir; bu hususta bakınız: Şakir Berki, Kur'an'da Peygamberler Tarihi, Ankara, 1957. Bunun içindir ki bütün İslâm âlemi Hz. Muhammed'den evvel gönderilen Peygamberlerin hepsini hürmetle anar. Uzun ve üzerinde sahifelerle durulabilecek mahiyette olan bu mesele hakkında burada fazla yazmağa mahal yoktur.

Semavî kitaplar beşerin tarih boyunca ihtiyacına göre indirilmiş olduğundan Kur'an'dan başka kitapların Cenab-ı Hak tarafından ebediyete kadar devam edeceği vaad edilmiş değildir. Fakat Kur'an bütün beşerin her nevi ihtiyacını karşılayan ahkâmı muhtevî bulunduğundan Cenab-ı Hak bu son Kitabın değişmeyeceğini ve tarafından muhafaza edileceğini beyan buyurmuştur: Hier Suresi, Âyet : 9

(9) Zina modern hukuk sistemlerinde ve medenî kanunda memnudur.

(10) Fâhiş faizle mücadele eden nizamname ve kanunlar modern hukuk sistemlerinde yer almıştır. İslâmiyet, azın daima çoğu, yani fâhişi dâvet edeceğini nazara alarak, fâizi tamamen men etmiştir. İçki ve kumarın reddedilmiş olması da aynı esasa binaendir.

(11) Bugün dünyanın her tarafında ilk medenî ve hukukî terbiye mer'i kanunlara saygıdan ibarettir.

(12) İsyân ve ihtilâl gibi hareketler, gerek ferdi, gerek ma'serî hukuku ve menfaatları alt üst eden, kurunun yanında yaşları da yakan ve bu itibarla adaletsizliklere mahal veren hareketler olduğundan hukuk tarihinde ve modern hukukda hiçbir devlet kanununda Halka isyan ve ihtilâl hakkı diye birşey kabul edilmemiş, bilâkis böyle hareketlere tevessül şiddetli cezalarla müeyyidelenmiştir.

(13) Bugün de beynelmîl en takdire şayan, milletleri birbirine itimat hisleri ile kardeş kılan hareketlerden ilki muahedelere riayet ve borca sadakattir. İşte İslâmiyetin çabuk yayılarak gönülleri bağlamasının mühim sebeplerinden biri de ahde vefaya olanca ehemmiyeti atfetmiş bulunmasıdır.

(14) Eski ve yeni hukuk sistemlerinin hepsinde (Hüsnüniyet) asıldır. Aksi halde muamelâtda istikrar ve itimat tesisine imkân olmazdı ve Ticarî hayat felce uğrardı. Bunun içindir ki İslâmiyet'de ve onun temeli olan muhteşem kitaba Hüsnüniyete de olanca ehemmiyeti atf eyleyen âyetler mevcuttur.

(15) Şu halde İslâm'da reformdan gaye, Kur'an ve Hadisler'deki ferdi içtimâî ahlâk kaideleriyle hukukî ahkâmı tebdil olamaz. Olsa olsa İslâmiyeti asıl kaynaklarından güzelce öğrenip hakkiyle tatbik etmek temennisine inhisar edebilir. Bunu temin için de İslâmiyeti derslerle, yazılarla ve hattâ konferanslarla öğretmek lâzımdır.

(16) Muarızları Hz. Muhammed'e «Sen nasıl Peygambersin ki bizim gibi yemek yer, çarşı ve pazarlarda dolaşırsın.» diye itiraz ederlerdi. Halbuki K. Kerim'de Muhammed'in bir melek, bir ilâh değil, bir insandan ibaret olduğu beyan olunmaktadır: Ş. Berki, Kur'an'da Peygamberler Tarihi, Ankara, 1958, sh. 94.

Hazreti Muhammed'in bir insan olmak hasebi ile nadiren de olsa bazı hatalar işlediği K. Kerim'deki bazı âyetler ile sabittir. Filhakika K. Kerim'de yalnız Hazreti Muhammed'i ikaz makamında âyetler vardır.

Hülâsa Hazreti Muhammed'in hataen yaptığı işler veya söylediği sözler sünnet addolunamaz.

3 — Bir fiil veya hareketin sünnet olabilmesi için o fiil ve hareketin Peygamberlik vasfına münhasır olmaması icabeder. Meselâ Hazreti Peygamberin uzun namaz kılması, gece uyanarak Allah'a kendisini verircesine teheccüd namazı eda etmesi, o büyük insanın başarabileceği bir işdir. Diğer müslümanlar namazlarda onun gibi uzun zaman duramazlar ve onun gibi teheccüd namazı eda edemezler. Esasen Hazreti Muhammed'in bir Sünnet-i Kavliyesi (Hadis) cemaat ile namaz kılırken imamların namazı uzatmalarını âmiridir. (17)

Namazların rekatları ve rûkû ve secdeler hep Sünnet-i Fıiliye'dir, yani ibadetde bunlara aynen riayet olunacaktır. Binâenaleyh hakiki müslümanlar ibadet şeklini değiştiremezler. Ne beş vakit namazı iki vakte indirebilir, ne namaz şeklini ve secde usûlünü değiştirebilirler.

Sünnetin şartlarını bu suretle kısa olarak gördükten sonra nevelerini arz edelim. Üç nevi sünnet vardır:

- A — Sünnet-i Kavliye
- B — Sünnet-i Fıiliye
- C — Sünnet-i Takriye.

A — SÜNNET-İ KAVLİYE

Hazreti Muhammed'in sözlerinden ibarettir ki, K. Kerim'de sarahat bulunmayan hallerde bir ihtilâfı halle yarar.

HADİS de denilen sünnet-i kavliyeler, bazan K. Kerim'de mevcut olmayan hususlara dairdir. Ekseriya Kur'an ahkâmını teyid eyleyici ve tefsir edici mahiyettedir.

Haz. Muhammed'e atfedilen her söz hadis değildir. İslâmiyete ve İslâm Hukuku'na kaynak teşkil eden hadisler, sahih, yani Cenab-ı Peygamber tarafından söylenmiş olduğunda şüphe olmayan hadislerdir. Hangi sözün sahih olduğunu anlamak için bizzat Hazreti Peygamberin koydukları kıstas bizce pek mühimdir:

«Hangi söz ki mantık ve şuurunuzda aksülâmel yaratmaz, o benim sözümdür.» meâlindeki hadis cidden en emin kıstası teşkil eder. Şu halde biri «Erkekler kadınlardan daha müslümandır.» şeklinde bir hadis vardır dese, bu doğru değildir. Esasen mantığa aykırı olan bu söz Kur'an'da olduğu gibi hadislerle de mükerrenen red olunmaktadır. Yine meselâ biri «Hamamda çıplaklık gezmek câizdir.» şeklinde bir hadisin mevcudiyetinden bahsetse, bu da uydurma bir hadistir. Zira set-i avret gerek K. Kerim'de gerek hadislerde emredildiği gibi aklı selim, mantık ve ahlâkı umumiyede setr-i avreti kabul etmektedir. Filhakika bu gün bile en medenî ve en liberal memleketlerin banyo ve hamamlarında dahi çıplak do-laşmak kanunen memnudur.

Bir hadisin sahih veya gayri sahih olup-olmadığını anhyabilmek için iki kıstas daha vardır:

1 — K. Kerim'in sarîh ahkâmının «âyetler» cerheden sözlerin Hadisle âlâkası yoktur.

2 — Hz. Muhammed'in, sahih olduğu tevatürle malûm Hadislerine (18) aykırı sözler Hadis değildir.

Hadislerin bir de kutsî ve kutsî olmayan nevî vardır: Kutsî hadis demek, vahiy tarikiyle söylenen hadis demektir. Diğerleri Hz. Peygamberin kendiliğinden söylediği sözlerdir. Kutsî olsun kutsî olmasın, her sahih hadis İslâmî ilimlerde ve İslâm Hukuku'nda K. Kerim'den sonra ikinci kaynaktır.

B — SÜNNET-İ FİİLİYE:

Hz. Peygamberin sözle olmayan sırf hareketle ifade ettiği örnek hattı hareketleridir. Meselâ Hz. Muhammed'in her yemekten sonra ve yatmadan evvel dişlerini fırçalaması, su içerken yavaş ve yudum yudum içmesi ilh... bugün bile tibben desteklenmesi kolay olan sıhhi direktifleri muhtevî sünnet-i fıiliyelerdir. Yine, zina yapıp da kendisine recm için gelen bir kadının zinaya dair itiraflarını duymamalıktan gelmiş olmak maksadı ile o kadın konuşurken başlarını başka tarafa çevirmeleri ve recm gibi ağır bir cezayı tatbik hususunda müsamaha ve nasafetle af ve merhametle hareket etmek lüzumuna işaret eden ve hukuk sahası ile âlâkalı bir sünnet-i fıiliyedir. Kezalik bir şeyden hoşlandıkları vakit tebessüm ile iktifa eyleyip kahkaha ile çılgınca gülmemeleri de bu gün bile içtimâî değeri olan, millî ve beynelmîlel adab-ı muâşeretde nazarda tutulan bir sünneti fıiliyedir. Düşündükçe daha birçok sünneti fıiliye misalleri verilebilir.

C — SÜNNET-İ TAKRİRİYE :

Hz. Peygamberin yapılan bir işe şahit olup da ona muhalefet etmemesi, sükut ile mukabele eylemesi, o fiili zimmen tasvip etmesi demektir. Binnetice, şahit olduğu halde sükut eylemiş olduğu fiiller de mübah, yani içtimâî veya hukukî hayatta meşru, câiz olan hareketlerindedir.

Peygamberler câiz olmayan fiil ve hareketleri hatır için tasvip eyleyen şahsiyetlerden değildir. Binnetice Hz. Muhammed de huzurunda cereyan edip de Kur'an ve Hadislere, ahlâk ve adâba aykırı bulunan hiçbir gayri meşru hareket karşısında sükut etmez, bu hareketin doğru olmadığını açıkça beyan eylerdi. Binâenaleyh sükut ile vâki sünnetlere de icabet edilir. Meselâ çalgı çalmak, (19), oyun oynamak gibi fiillere Hz. Peygamber müdahale etmezlerdi.

(Devam edecek)

(17) Bu hadis iyi anlaşılmalıdır: Alelacele namaz kaldırmak manâsına değildir. Kısa, fakat usûlüne göre namaz kaldırma ve kılma zaruretine işaretdir.

(18) Bu sözleri Sahih-i Buhari'de bulabilirsiniz.

(19) Mescitlerde hiç çalgı çalınmadığı ve oynanmadığı için bu hususta sünnet-i kavliye de yoktur. Binnetice câmi ve mescitlerde ibadet bahanesi ile olsa bile çalgı çalınıp oyun oynanmaz. Zira oralar sünnet-i fıiliyeye göre secde ve Allah'ı tazim binalarıdır. Hazreti Muhammed'in ve arkadaşlarının câmi ve mescitlerde çalgı ve oyunla ibadet ettikleri hiç görülmemiştir.